

Výchovná facka

PARADOXY ZÁKONA O FYZICKÉM TRESTÁNÍ DĚTÍ

Zákaz fyzických trestů ve výchově je na spadnutí. Nebavíme se však o bití dětí, ale o „sebemenším plácnutí“, což vidím jako problematické. Existují lepší a účinnější způsoby, jak dětem a těm, kteří o ně pečují, pomoci.

TEXT: PAVLA KOUČKÁ

Česká republika je spolu se Slovenskem a Belgií jednou ze tří posledních zemí v Evropské unii, jež ve své právní úpravě nemá ustanovení o nepřípustnosti tělesného trestání dětí. Dlouhodobě jsme proto kritizováni výborem OSN pro lidská práva. Teď se však zdá, že se k zákonu posouváme.

Sněmovní komise pro rodinu i podvýbor pro prevenci domácího a sexualizovaného násilí se nyní shodly: V zákonech České republiky je třeba jasně

stanovit, že fyzické a psychické násilí na dětech není přijatelnou výchovnou metodou. Vyřešit by to měla právě připravovaná novela občanského zákoníku. Pokusím se popsat, proč z toho nemám radost.

Jak přitížit rodičům

Podle vládní zmocněnkyně pro lidská práva Kláry Laurenčíkové panuje představa, že dítě musím tvrdě vést, aby z něj vyrostl dobrý člověk. A to je třeba změnit. „Můžu zmínit případ

vysoce vzdělaného otce, který bil své dítě páskem přes obličej, aby se dobře učilo,“ popsala vládní zmocněnkyně pro lidská práva v nedávném rozhovoru pro Novinky.cz.

Nevím, o jakém otci paní Laurenčíková hovoří, kdy se ke svému dítěti takto choval a jak jej paní zmocněnkyně znala, ale mezi rodiči, s nimiž se setkávám – jak ve svém sociálním okolí, tak ve své psychologické praxi, a dokonce i v azylovém domě pro matky s dětmi, kde pracuji –, taková představa nepanuje. Častěji se s používáním násilí ve výchově setkávám pouze v azylovém domě, ani zde ale nejde o bití předmětem. Obecně vzato bych spíše řekla, že dnešní rodiče na sebe mají velké nároky. Sami si umiňují, že nechtějí své dítě bít, nechtějí křičet. Občas se jim však stane, že ve vypjaté situaci plácnou.

Jde vesměs o vyhocené momenty v rámci velmi náročných období. Njde o to, že dítě křičí a vzteká se. Jde o to, že to dělá mnohokrát denně a některé scény trvají dlouhé desítky minut. Mnoho dětí útočí na své matky, bije sourozence. Někteří rodiče nemohou říct jednu souvislou rozvitou větu, protože dítě se začne uprostřed jakéhokoli sdělení velmi urputně domáhat pozornosti. Jde o rodiče, kteří se už mnoho týdnů i měsíců pořádně nevyspali a v klidu nenajedli – dítě je chvíli nechá. O mámy, které nemají ani chvíli pro sebe, protože na nich neustále visí mimino a batole, do toho mají uvařit, nakoupit a obstarat domácnost.

Taková máma se třeba potřebuje dopravit s dítětem k zubaři, jsou tam objednaní už dlouho. Vypravují se zavčasu, ale zabalené a oblečené miminko se těsně před odchodem pokaká a mezitím, co je máma přebaluje, batole vytopí koupelnu či rozpatlá masťný krém po obýváku. Když mu máma něco řekne, dítě ji vztekle plácne. A mámě „ujede ruka“: plácne dítě zpátky. Za mnou přichází nešťastná, pláče, že se hlala. Potřebuje pochopení a praktickou pomoc, větší zapojení manžela či jiných blízkých. Postavení jejího chování mimo zákon jí pouze přitíží, aniž by dítěti jakkoli pomohlo.

Tvůrci zákona tvrdí, že jejich cílem je citlivěť společnost, aby si všímala, když na ulici někdo plácne dítě nebo když se od sousedů často ozývá křik. Jenže malé dítě je schopné křičet, jako by je na nože brali, například proto, že mu rodiče sebrali mobil, odtáhli dětskou židličku kousek dál od sporáku, kde se smaží řízky, či mu zakázali rozspávat mouku po bytě. Takové scény se u řady batolat opakují mnohokrát denně.

Pokud budeme povzbuzovat společnost, aby hlásila, že se od sousedů ozývá křik dítěte, neměli bychom brát v potaz i to, jaký vliv to bude mít na vyčerpané rodiče? Co to udělá se sousedskými vztahy? Z logiky víme, že čím více snižujeme chybu prvního druhu, tím více narůstá pravděpodobnost

Podle výzkumu Ligy otevřených mužů z roku 2018 používá fyzické tresty ve výchově alespoň někdy 63 % lidí.

chyby druhého druhu. Čím více se budeme snažit, abychom zachytili rodiče, kteří svým dětem ubližují, tím víc neubližujících rodičů se ocitne v podezření, obvinění a nejspíš i odsouzení.

Příběh z Berlína

Když byly synům dva a čtyři roky, přestěhoval se Martin se svou rodinou za prací do Berlína. Shodou okolností zrovna v době, kdy přišel do Evropy covid a s ním i přísná opatření – zavěšené hranice, zrušená školka a všechny kroužky. Rodina tak zůstala uvězněna ve městě, kde nikoho neznala, neměla pomoc, v panelákovém bytě nad sousedem, který nemohl vystát dupání dětí. Home office, hlučící děti, ztráta sociálních kontaktů, vyostřující se spor se sousedem, nejistota. A do toho návštěva sociálky: anonymní udání, bijí prý děti.

„V Německu mají děti právo na výchovu bez násilí,“ informovaly Martina s manželkou dvě pracovnice německého Jugendamtu (přibližně ekvivalent našeho OSPODu). A ony přišly, aby tato práva bránily. Následovalo předvolání na úřad, kde měli rodiče podat vysvětlení. Martina polila hrůza: Nemohou nám děti sebrat? Kdo nám dosvědčí, že kluky netýráme? Soused se zná s jinými sousedy, ječící děti štvou nejspíš kdekoho... Anonymní udání se opakovala, tlak sociálky zvyšoval a hranice zůstávaly zavěšené. Strach rodičů se prohluboval.

Dva roky po daných událostech přichází Martin ke mně. Vypadá zkroutěně, mluví tiše. Už dlouho jsou zpátky v Čechách, ale on stále nemůže překonat myšlenky na to, že jim mohli ode-

Vychovatel, který by dítě zaručeně nikdy nepotrestal, neplácl, neokřikl a ani v náznaku neponížil, by byl dobře naprogramovaný robot.

brat děti. Manželka si nechala předepsat antidepresiva, zvládá to s nimi, ale o událostech z Německa se odmítá bavit. Martin prášky nechce. Vzpomínky na návštěvy sociálky a na sociálce se mu však stále vrací. V myšlenkách se znovu a znovu obhajuje, vysvětluje svou situaci, postoj a názory imaginárním sociálním pracovnícím. Stále dokola si přehrává, co řekl, co řekla ta která úřednice. Jak se tvářila, co tím myslela a jaké mohly být důsledky.

Martin uléhá a vstává s pocitem nespravedlivě obviněného. Místo aby se soustředil na práci a rodinu, dohledává zákony v různých zemích, pročítá kauzistiky případů odebraných dětí. Myšlenky se točí a útočí v bdělém stavu i ve snech. Pokud bychom chtěli diagnostikovat, konstatovali bychom posttraumatickou stresovou poruchu. Martina mrzí, že to narušuje jeho vnímání emocí a potřeb dětí, že v kontaktu s nimi ztrácí iniciativu a kreativitu, že kvalita společně tráveného času výrazně poklesla. Není to však schopen změnit.

Tenkrát na úřadě raději popřel, že by děti kdy fyzicky trestal. Ale ano, stalo se. „Občas, když to nešlo jinak, tak jsem děti plácl,“ říká. Není zvyklý lhát a nebylo mu v tom dobře. Je slaboch,

že si nestál za sebou samým? Co by se ale stalo, kdyby to přiznal? „Německý zákon říká, že jsem se provinil, a brzy to nejspíš řekne i český zákon,“ kroutí Martin hlavou. Svě kluky miluje, věnuje jim každou volnou chvíli, rozvíjí je, hraje si s nimi.

Na rozdíl od většiny rodičů, kteří jednajjí impulzivně, Martin plácá s rozmyslem, přesvědčen, že jedná v nejlepší zájmu dítěte. „Když jsem ztratil nervy, tak jsem na děti křičel, a občas použil i zraňující slova,“ dodává s tím, že toto si odstupem vyčítá víc. Stejně jako to, že pod tlakem společnosti začal mladšího syna trestat namísto plácnutí separací, ač mu to přijde mnohem krutější.

Po prázdninách je na tom Martin již lépe. V noci spí a ve dne se dokáže se soustředit na práci, užívá si čas s dětmi. Dva roky však prožil/neprožil. „Když o děti pečujete, jak jen můžete, děláte vše pro ně, žijete pro ně, a pak u vás zazvoní sociálka a sdělí vám, že jde bránit vaše dítě proti vám, je to šok,“ říká. Pracovnice Jungendamtu přišly zabránit tomu, aby Martin s manželkou neublížili svým synům. To, že ve výsledku ublížily jim, nikdo neřeší. Narušení psychického stavu rodiče, rodičovské jistoty, sebevědomí a spontaneity není považováno za problém. Ve výsledku však ublíží i dětem.

Kdo šetří svou hůl

V křesťanské tradici patřily fyzické tresty k běžné součásti výchovných metod. Vyzývání otců, zodpovědných za mravní výchovu dětí, k fyzickým trestům najdeme v Bibli vícekrát. V průběhu staletí však docházelo ke zmírňování trestů, výrazněji pak zhruba od 15. století vlivem humanismu. Trend pokračuje dosud a je otázkou, kam až chceme zajít.

Na počátku roku se vyjádřil ministr práce a sociálních věcí Marian Jurečka následovně: „Jako táta pěti dětí si myslím, že dát do zákona ustanovení, které říká, že rodič ve výjimečné situaci nemůže v rámci výchovy vůbec dát pohlavek nebo takzvaně lepnout jednu na zadek, není správné.“ A dodal, že je svým rodičům vděčný, že od nich v pravý okamžik facku dostal. Následně se na jeho hlavu strhla vlna kritiky. Ministr se o sobě mohl dočíst, že je pro fackování dětí, bagatelizuje násilí, jeho slova jsou prý skandální.

Kritika vzešla nejen od novinářů, ale též z řad odborných psychologických i pedagogických kruhů. Desítky signa-

tářů otevřeného dopisu ministra vyzvaly, aby se proti násilí na dětech jasně vymezil. Autoři dopisu píší, že „i to sebemenší plácnutí dítěte po zadku naplňuje skutkovou podstatu násilí“, a volají po jeho deklarativním odsouzení zákonem. Současná debata není o bití dětí, ale o „sebemenším plácnutí“. A to vidím jako problematické.

Klára Laurenčíková vysvětluje potřebu zakázat jakékoli násilí tím, že „u násilí na dětech nelze stanovovat míru – jedna facka týdně je v pořádku, tři už ne. Například soudy pak nemají vodítko, jak se k takovým případům postavit, jak mají nejasnou normu vykládat.“ Co tím paní zmocněnkyně myslí? Měly by snad soudy reagovat na výchovné plácnutí stejně jako na vážné násilí? Cožpak

Někdy mi celá debata o zákazu fyzických trestů přijde jako odvěká touha člověka po vymanění se ze zvířecí říše. Přece nejsme zvířata!

nevnímáme rozdíl mezi tím, když rodič jemně plácne dítě v reakci na to, že do něj třeba kope, a když dítě zmlátí, protože dostalo špatnou známku?

Dobro a zlo se v životě často liší právě mírou, případně okolnostmi. Řadu jeďů používáme v malém množství a za určitých okolností jako lék. A naopak obyčejná kuchyňská sůl může zabíjet. Smrtelnou dávkou chloridu sodného jsou pro člověka tři gramy na kilogram hmotnosti, pro patnáctikilové batole přibližně jedna vrchovatá lžice. Sůl je přítom v každé domácnosti, někdy i po kilech. Nikdo ji nezakazuje a lidé se s ní netráví. Když je něco přesolené, nechutná nám to. A když to někdo přehání s důrazem na svá slova, cítíme to, a nemusí nám to říci zákon.

Jako společnost máme normy chování, které říkají, co by se mělo a nemělo, co se sluší a nesluší. A pak máme zákony, jež stanovují, co už je opravdu přes míru, co by normální člověk rozhodně dělat neměl. Podle výzkumu Ligy otevřených mužů z roku 2018 používá fyzické tresty ve výchově alespoň někdy 63 % lidí. Mají se ti všichni cítit jako delikventi?

Co může skutečně pomoci

Nechci zpochybnit, že je třeba snažit se násilí ve společnosti umenšovat. Zároveň si ale nemyslím, že tím potřebným je právě zákon, který zakáže výchovné plácnutí.

Úřednice OSPODu jsou dlouhodobě přetížené a na práci s rodinou mají málo času. Ve výsledku není návštěva sociálky pro rodiny pomocí, ale strašákem, ostudou a hrozbou. Něčím, čím si lidé vyhrožují v sousedských, rozvodových či generačních sporech.

Pokud jako společnost skutečně chceme, aby sousedé hlásili každý podezřelý křik, je podle mě nutné systém péče o rodinu posílit, zlidštit a vybavit možnostmi reálné pomoci rodinám. Úřednice by měly být empatické osoby s pochopením pro náročnost péče o malé děti a s možnostmi přetíženým rodičům reálné pomoci, například nabídnutím dotované hlídací služby. Aby si máma, která pečuje o děti nonstop ve dne v noci, protože muž je pořád v práci, prarodiče daleko a kamarádky mají jiné zájmy, mohla třeba dvakrát v týdnu zacvičit na bolavá záda. Školy by pak měly dostat více peněz na školní psychology a výchovné poradce. Aby byl čas a prostor pracovat se žáky, kteří se učitelům jeví zakřiknutí a nesebevědomí, či naopak agresivní a impulzivní. Aby byla možnost pracovat s rodiči takových žáků, nabídnout jim poradenství či individuální, párovou nebo rodinnou terapii.

A když jsme u těch sousedů: představovala bych si spíše zájem a pomoc než udání na úřadě. Nabídku, že si děti mohou přijít chvíli pohrát, aby se máma mohla třeba v klidu vysprchovat. Možná pak nebude na děti tolik křičet. Anebo aspoň bude šance nahlédnout, oč jde. Zda je problém v zákazu rozsypávat mouku, v přetížení rodiče či v jeho násilné povaze.

Posun u klientek azylového domu, jež mají k násilí blízko, se daří systematickou dlouhodobou prací s nimi. Vysvětlováním, videotréninkem interakcí a zejména pevným, ale zároveň vlídným přístupem sociálních pracovníků, jež jsou vnímány jako paní, které se jim upřímně snaží pomoci. Pomáhá i blízkost jiných matek – sousedek a kamarádek –, vzájemná pomoc a vzor, že to jde i jinak. Naděje, že to bude zákon, co zastaví problémové rodiče od násilného chování k dětem, považují za plané. Mimo jiné i proto, že klientky, které

mají k násilí blízko, jsou vesměs těmi, jež si s překračováním zákona hlavu zrovna nedělají.

Nejsme přece zvířata

Častým argumentem proti fyzickým trestům je, že děti učí agresí. Ale agresí nemusí děti nikdo učit. Perou se a fyzicky vymezují i ty, které rodič nikdy neuhodil. Fyzická komunikace je u malých dětí primární, slova se teprve přidávají a postupně získávají na významu.

V nás dospělých to také je, i když dnes zatlačeno pouze do reakcí rychlejších než rozum. I rodičovské ruce se stane, že vyletí reflexně tak, že si to člověk uvědomí až poté. To se stává zejména u malých dětí, nejčastěji tehdy, když ony samy na rodiče nečekaně zaútočí – kousnou ho, praští, kopnou. Něco takového podle mě ani nelze zakázat. Znam sice rodiče, kteří si takový zákaz sami dali a funguje jim, ovšem za cenu odstřížení od vlastních emocí. Mimochodem: vychovatel, který by dítě zaručeně nikdy nepotrestal, neplácl, neokřikl a ani v náznaku neponížil, by byl dobře naprogramovaný robot.

Někdy mi celá debata o zákazu fyzických trestů přijde jako odvěká touha člověka po vymanění se ze zvířecí říše. Přece nejsme zvířata! Když zlobí štěně, třeba tak, že svou mámu kousne a jí už dojde trpělivost, jemně ho kousne, případně vezme do tlamy a odhodí. Ekvivalent políčku, řekli bychom.

Ve své psychologické praxi jsem naproti tomu pečovala o desítky zoufalých a vyhořelých matek a jednotky otců, které by své dítě nikdy neplácl. Když zkoumáme příčiny jejich neradostného psychického stavu, často zjišťujeme, že to u nich vypadá nějak následovně. Dítě dělá něco, co nemá, třeba bouchá lahvičkou o stůl, kope bráchovi do židle nebo tahá mámu za vlasy. Máma ho žádá, aby s touto činností přestalo. Dítě pokračuje. Máma žádá znovu, vysvětluje. Dítě jako by neslyšelo. Máma už je našťvaná, ale snaží se nezvyšovat hlas. Vysvětluje dál, dokládá důvody zákazu, apeluje, prosí. Dítě to však akorát rozčiluje a v činnosti pokračuje. Takhle se to táhne dlouho, mnohokrát za den. Výsledkem je podrážděné a nespokojené dítě. A máma, která se cítí bezmocná, vyčerpaná a neschopná. Štěně, jehož máma si s humanistickými ideály hlavu nedělá, naproti tomu s nevhodnou činností okamžitě přestalo. Ve vteřině sděleno, pochope-

no, napraveno, odpuštěno a přituleno. My ale přece nejsme zvířata.

Ministr Jurečka hovořil o fackách, za něž je vděčný. Slyšela jsem vícekrát od dospělých lidí, že jsou za facky svým rodičům vděční – opravdu prožité, nešlo o omluvu rodičů, o racionalizaci, popírání ani banalizaci. Když se zamýšlím, co měly tyto facky společného, nacházím, že byly od láskyplného rodiče, bylo jich za život velice málo (jedna, dvě, tři) a dotyčného probraly tak, jak by to slova nedokázala. A my je nyní chceme zakázat? Pro dobro dětí?

Ženu ani květinou

Oblíbeným příměrem propagátorů zákona je, že muž přece také nemůže uhdit ženu. A když jako společnost neschvaluje násilí mezi dospělými, jak můžeme schvalovat násilí na bezbranných dětech? Zákonná úprava však nerozlišuje, jakého pohlaví a věku je násilník a oběť. Násilník – kupříkladu otec – může být vykázán a souzen, ať už bije partnerku, či děti. Ojedinelý políček v afektu

však tento zákon neřeší – ani u partnerky, ani u dítěte. Není to tedy tak, že by naše zákonná úprava povolovala násilí na dětech a zakazovala je mezi intimními partnery či jinými dospělými.

Zmiňovaný rozdíl ve vnímání výchovného políčku však skutečně existuje. Není však v zákoně, ale v našich myslích a má své opodstatnění. V dospělém páru není jeden partner zodpovědný za chování druhého, nevychovává ho, a také jej může opustit. Rodič dítě opustit nesmí, je zodpovědný za jeho chování a vychovávat musí.

Když se dospělí chovají nepřístojně, voláme policii. Na tom, že policisté mohou fyzicky zakročit, se shodujeme. Ne že by měli výtržníky primárně zbít, ale obušky nosí a v krajním případě jich použít samozřejmě mohou, ba musí. A dost možná je to právě ta možnost, že mohou, co způsobí, že v naprosté většině případů nemusí.

Autorka je psychologkou a terapeutkou.